

80. Csehimindszent, Római katolikus templom (összevont) (KÖH 69275) (Vas Megye) Kk

Szarkfeldüveget végeztünk 2014. július 30-án az Árpád-kori eredetű templom mellett, ahol támfal építéséhez ástak alapárkot. Az 1,5–1,8 m mélységben, kb. 50 cm szélességben kiásott árokban jól megfigyelhető volt a rétegződés. A növényzet gyökérzónája alatt az árok nagy részén 40–60 cm-es feltöltést figyeltünk meg, amely a templom szentélye körül volt a legvastagabb, és itt gyakorlatilag építési törmelékből állt. Ez alatt változó vastagságban kevert humuszréteg helyezkedik el, amelyben bolygatott embercsontok, kerámia, habarcs, tetőcserép és egyéb törmelék található. Ez alatt jelentkezett a homokos altalaj.

Az árokban eredeti helyzetben temetkezéseket, illetve vázrészeket nem figyeltünk meg, viszont a kevert humuszrétegből embertani anyagot és szórvány későközépkori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Kőszegi Ádám régésztechnikus-gyűjteménykezelő.
PAP ILDIKÓ KATALIN

81. Cserdi, Horgas-dűlő (KÖH 73051) (Baranya megye) Ő, Ró

A lelőhely Cserdi településtől D-re mintegy 1 km távolságban, a Szentlőrinc és Cserdi között futó főút K-i oldalán, a Bodai-völgyi-rétre néző domboldalon fekszik. A fémkeresősök által évtizedek óta rabolt római villagazdaság 2008-ban, légi régészeti kutatás által vált a szakma számára is ismertté. A légi felvételek térképre szerkesztése mellett 2011-től robotrepülő fényképezést (Balogh András és Szalánczay Péter), terepi felmérést, terepbejárást és fémdetektoros kutatást folytattunk a lelőhelyen. 2012-ben a villagazdaság főépületében, egyik gazdasági épületében és fürdőjében szondázó ásatással, részben pedig talajradaros méréssel (Bertók Gábor) szereztünk információt a lelőhely szerkezetére és állapotára vonatkozóan. A római maradványok alatt őskori objektumok is előkerültek. 2013-ban geofizikai kutatással (ELTE TTK, Szabó Vera, Lenkey László, Pethé Mihály) mintegy 10 ha területéről nyertünk adatokat.

2014-ben intenzív terepi kutatást folytattunk. Márciusban így került elő egy késő római leletgyűttes töredéke, amelynek további darabjait, illetve rétegtani adatait leletmentő ásatással kutattuk. Az ásatások dokumentációjában rendszer-szinten alkalmaztuk a fénykép-alapú 3D modellezést.

A térképre szerkesztett képek alapján a lelőhely épületei nagyjából 1,5 ha területet foglalnak el, ebből a főépület, és a hozzá szervesen kapcsolódó épületek kb. 1 ha-on fekszenek. Utóbbi tájolása ÉNy–DK-i, a melléképületek részben igazodnak ehhez az irányhoz. A terepi ellenőrzéshez és fémkeresős kutatáshoz a lelőhely geodéziai pontosságú bemérése teremtette meg az alapot. A parcellát művelő Agro-Lőrinc Kft. engedélyével (vezetője Árki Zoltán) 2011. május 30-án geodéziai GPS segítségével méréseket végeztünk a területen.¹¹ A cél a levegőből látható lelőhely növényzeti jelek alapján történő azonosítása,

bemérése volt. Ennek köszönhetően a római villagazdaság épületei rendkívüli pontosságú feldolgozási lehetősége nyílt meg, melyet a terepi ellenőrzés, és leletanyag gyűjtése követhetett.

Az árpa aratása és a parcella betárcsázása után, 2011. július 2-án került sor a terepi munkára.¹² A légi felvételek alapján szerzett ismeretekből kiindulva a fémkeresős kutatás során előkerült leletek bemérését is geodéziai pontossággal végeztük. A mérés során figyelmet fordítottunk a leletek előkerülési mélységének, valamint a hozzá tartozó felszíni adatok bemérésére is, hogy vizsgálhassuk a fémkeresős műszer lelőhely-roncsoló hatását. A kutatás során 52 fémtárgy került elő, más leletet a megfigyelési lehetőségek miatt nem gyűjtöttünk.

A lelőhely légi felvételek alapján megismert jelentőségéhez képest elenyészőnek mondható a megtalált 52 lelet, ami arra utalt, hogy a lelőhely nem ismeretlen az illegális gyűjtők körében. Ugyanakkor az elkezdett domborzati mérések és helyszíni megfigyelések alapján felmerült annak a lehetősége is, hogy a romok, törmelék vastagságának köszönhetően a leletanyag nagyobb része mélyebben lehet, ahol a mezőgazdasági művelés, és a fémkeresőzés sem bolygathatta. Erre azonban csak a mikrodomborzati mérések, valamint egy szondázó ásatás adhatnak választ.¹³

Feltételezéseinket megerősítette a munkanapot záró találkozás egy helyi fémkeresőssel. A magát Kis Zoltán, helesfai lakosnak kiadó személy elmondása alapján kb. 30 éve járják ezt a lelőhelyet is. Terepi ismeretei és a KÖH nyilvántartás időbeli elcsúszása aggasztó, ahogy a lelőhely(ek) állapotáról kapott adatok is. Ugyanakkor azt mondta, hogy a Horgas-dűlőben található „római településnyom/villa” közepes, vagy gyenge leletanyagot szolgáltatott, melynek java évtizedekkel ezelőtt lett legyűjtve, s évek óta ezért gyakorlatilag nem is járják a keresősök.¹⁴

Megfigyeléseink alapján a továbbiakban a helyszínről részletes terepmodellt szükséges készíteni, valamint a nyár folyamán el kell végezni a jelenségek állapotát/mélységét igazoló szondázást. Ezt követően az őszi szántás után – a terület kezelőjével egyeztetve – újra érdemes egy terepi kutatást (kerámiaanyag és fémanyag szisztematikus gyűjtése) végezni, mely valószínűsíti nagyobb számú, a helyszínről jelentős információt szolgáltató leletanyag pontos begyűjtését amellelt, hogy az illegális fémkeresősök lehetőségeit is csökkenthetjük e veszélyeztetett lelőhelyen.

SZABÓ MÁTÉ

82. Csénye, Ötvenyeni-dűlő (római út) (KÖH 54999) (Vas megye) Ró

A Sárvár és Vát között tervezett kerékpárút kivitelezési munkái – a 88-as sz. főút Porpáci lehajtójánál – nyilvántartott régészeti lelőhelyet érintenek. A területen, a KÉK–DDNy irányban futó, egykor Savariát és Bassiánát összekötő római kori út halad ke-

¹¹ A méréshez szükséges technikai háttérrel a PTE-TTK Talajtani és Klimalógiai Tanszék biztosította (Czigány Szabolcs, Ilisics Nóra, Szücs Tamás).

¹² A fémkeresős kutatáson részt vett Lóki Róbert, Szabó Máté, Talabér Ildikó (PTE), Lassányi Gábor, Csányi Nikolett (Aquincumi Múzeum), Gremán István (Dabas), Meleg József (Biatorbágy), Molnár Miklós (Veszprém).

¹³ Árki Zoltán, az Agro-Lőrinc Kft. vezetője egyeztetésünk során kérte, hogy lehetőség szerint szondákkal igazoljuk a lelőhelyen épségben található jelenségek mélységét, hogy – a lelőhely hivatalos védelme nélkül is – ehhez igazíthassa a mezőgazdasági művelést, és ne tegyen kárt a lelőhelyben.

¹⁴ Ez az információ esélyt ad azon megfigyelésünknek, hogy a domborzati nyomok alapján vastag törmelék réteg fedheti a jelenségek javát.

resztül. A légi felvételeken is jól látható nyomvonalat a Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársai 2014 júliusában próbafeltárás keretében egy kutatóárokkel átvágták. A 88-as sz. úttal párhuzamos árokban, kb. 30 cm mélységben jelentkezett az erősen kavicsos út, területéről sem vízvezető árkok, sem leletek nem kerültek elő. A NÖK által készített előzetes régészeti dokumentáció alapján a kerékpárút vonalán annak építése előtt, az érintett római útszakaszt megelőző feltárás keretében kellett feltárni.

Az ásátás 2014. november 18-án történt meg. A feltárt terület alakját a kerékpárút vonalvezetése határozta meg, amely enyhe ívben, S-alakban kapcsolódik a porpáci lehajtóhoz. Ennek megfelelően a kb. 20 m hosszú, és kb. 4 m széles ásátási szelvény (80m²) is ívelt alakban készült el. A régészeti irányítás mellett zajló gépi földmunka során egybefüggő, útfelszínnek megfelelő jelenség nem került elő, pedig a NÖK által végzett próbafeltárás árkában a római út még többé-kevésbé egységes, jól körülhatárolható jelenségeként jelentkezett. Bár a két területet mindössze kb. 10 m választja el egymástól, közöttük mégis markáns eltérés volt megfigyelhető. A különbség annak köszönhető, hogy a megelőző feltárás területe már egy intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló területre, még a próbafeltárás szondája egy védettebb (közvetlenül a 88-as sz. út mellett) részre esett. Már a felszínen is jól lehetett látni az egykori út szélesen elterülő, szétszántott kavicsozását. Mivel értelmezhető felszíni jelenséget nem lehetett körvonalazni, a 20 m hosszú árkot 0,6–0,8 m mélységig mélyítettük le.

Az átvágott felület rétegsora a következő: felül 0,2–0,5 m vastag barna – az ÉNy-i felén modernkori sóderfoltos –, helyenként az egykori út kavicsait tartalmazó réteg húzódott. Alatta egy pontszerűen kavicsos, sárgásbarna, agyagos réteg következett. Ennek a rétegnek a tetején helyezkedhetett el a római út alapozása; felülete enyhén domború, az átvágás ÉNy-i felén pedig egy 0,4 m mély, V-alakú mélyedést alkotott. Ez az az árok lehetett, amely az É–ÉNy-i oldalán határolta az egykori utat. A rétegsor alján márgás, sárga agyag húzódott.

A kerékpárút vonalvezetése nem tette lehetővé, hogy a római utat teljes szélességében, merőleges árokkal átvágjuk. A feltárás során régészeti leletanyag nem került elő.

ANDERKÓ KRISZTIÁN

83. Csincse, Csörsz árka-dűlő, Tagosok-dűlő (XV.) (KÖH 78533)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza, Kk, I

A Herman Ottó Múzeum (Miskolc) alvállalkozójaként az Ásatárs Kft a bükkábrányi lignitbánya területén fekvő XV. jelzésű lelőhelyén, a H-9/45 és az E-44/18 kúthelyeken végzett régészeti feltárást 2014 szeptemberében.¹⁵ A kutatást a területen történő kúthelyek kialakítása tette szükségessé, amely két 15×15 m-es felületen valósult meg. A humuszolás 458 m²-en történt meg, ebből a régészetileg fedett terület 453 m² nagyságú volt. A két kúthely területét a Herman Ottó Múzeum régészei (Kalli András és Tutkovics Eszter) a nyár közepén lehumuszolták, az előkerült objektumfoltokat pedig visszataktarták.

A lelőhely egy részét a mezőgazdasági munkálatokkal megbolygatták. A sárga és a sárgásbarna agyagos altalajon, 40–60 cm mélységben, összesen 39 (H-9/45 kúthelyen 13, E-44/18 kúthelyen 26) stratigráfiai egység került elő.

A H-9/45 kúthelyen 8 cölöphely, 4 gödör és egy olyan jelenség került elő, amely vagy egy kisebb gödör vagy egy nagyobb méretű cölöphely. Korukat tekintve 2 gödör császárkori, a többi jelenség korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A gödrök a kúthely É, ÉNy-i részén, a cölöphelyek ezektől D-re és K-re helyezkedtek el. A cölöphelyek két ÉK–DNy-i, egy KÉK–NyDNy-i és egy K–Ny-i irányú sorba feküdtek. Némelyek valószínűleg egy felszín feletti építmény maradványai voltak. A gödrök közül egy lekerekített sarkú négyszögletes, kettő kerekded alakú, méhkas alakú volt. A császárkori gödrökben állatsontok (sertés, szarvasmarha), kézzel formált (pl. talpas tál fele, fazék) és korongolt szürke, téglaszínű edénytöredékek (pl. tál), továbbá megmunkált kövek voltak. Az egyik gödörben, a nyelési szinttől 50–70 cm mélyen egy Ny-i irányba fekvő kutyavázat bontottunk ki, melynek nyaka kicsavart helyzetű, gerincoszlopa C alakba összehajlott volt. Az állatot valószínűleg bedobták a már némileg feltöltődött gödörbe.

Az E-44/18 kúthelyen 14 cölöphely, 7 gödör, egy árok, egy anyagnyerő gödör, egy árokszerű gödör és 2 kisebb gödör vagy nagyobb cölöphely került elő. Korukat tekintve 5 újkőkori (AVK), 6 feltételezhetően újkőkori, egy középkori és 14 jelenség korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A feltárt régészeti objektumok a kúthely É-i, K-i, ÉNy-i és a DNy-i részén sűrűsödtek, a DK-i részén csupán néhány cölöphely feküdt. A cölöphelyek közül 12 a szelvény É-i részén két, egymással párhuzamosan haladó, Ny–K-i irányú egyenes mentén helyezkedett el. A cölöphelyek közötti távolság általában 150–170 cm volt. Hasonlóan sorba rendeződve feküdtek a kúthely DK-i részén előkerült cölöphelyek is, azonban azok ÉNy–DK-i irányú vonal mentén voltak. A kúthely legmarkánsabb objektuma a SNR 12 bánya- vagy anyagnyerő gödör, amely 650×550 cm-es méretével a feltárási terület hatod részét tette ki (a gödör egy része a feltárási területen kívül esett). A több mélyedéssel tagolt gödörből nagy mennyiségű kerámia, őrlőkövek, opál- és kova pengék, illetve magkövek, egy csontból készített véső, kőbalta, orsókarika és nagyon kevés állatsont került felszínre. Az edénytöredékek között megtalálhatóak a vékony falú finom kerámia és a vastag falú durva kerámia töredékei is. Az edénytöredékek között nagyméretű tároló-, alacsony csőtálas tál-, bögre-, könyökfüles edénytöredékek találhatók meg. A díszítések között plasztikus (kerek alakú bütyök, bevagdalt borda, középen benyomott kettős bütyök, kerek alakú bütyök, kettős vonal), illetve beszürkált, bevagdalt, perem alatt lyuksorral díszített motívumok fordultak elő. Az anyagnyerő gödörben több, valószínűleg a szövésnél használt, 5,5 cm hosszú, vörösré kiégetett, hosszanti irányba átfúrt agyaghengert találtunk.

Az egyetlen középkori jelenség a kúthely ÉNy-i sarkában feküdt. A talajművelés roncsolta a gödör nagy részét, a bontás során csak az alján fekvő állatsontok és néhány fazéktöredék jelezte az egykori létét.

A leletanyag a Herman Ottó Múzeumba (Miskolc) került.

A feltárás munkatársai: Keresztes Noémi Ninetta és Litauszki Zoltán régésztechnikusok. A geodéziai felmérést és a térinformációt az Archeoline Kft. végezte el.

GULYÁS GYÖNGYI - GALLINA ZSOLT

15 A feltárás megelőző terepbejárásról a jelentést lásd RKM 2011, 37.